

28 Şubat Sürecinde Devlet, Birey ve Başörtülü Kadınlar

Fatma SÜMER

Agamben'in Açıklık'ında insanın dünyanın sonunda hayvana dönüşeceğine ilişkin bir mit değerlendirilir. Aslında insanın, bu tür bir ters evrimden geçmekte olduğu düşüncesi hiç de saçma değildir, zira bedensel mükemmelleşme çabalarının nihai noktasında neye varacağı ve ruh-beden bütünlüğü anlayışını tümüyle terk ettiğinde kendisini değerler âleminde nerede konumlandırılacağı sorularına kolay cevap verilemez. Üstelik bu tartışma, insan varlığının anlamına ilişkin bir içeriğe sahip olmanın yanı sıra; modern devlet karşısında insanın konumuna dair ikinci bir bağlama da sahiptir. Aslında insanın anlamına ve devletin sınırlarına dair soruları burada cevaplamak mümkün görünmüyor. Bununla birlikte başörtülü kadın kimliğinin bu tartışmanın neresinde durduğuna dair bazı sınırlı tespitlerde bulunmak niyetindeyim.

Modern Devlet Karşısında Birey

Aydınlanma sonrası düşüncesinin nezuhr kavramları hem bireye hem modern devlete kendinden menkul bir değerlilik, diğerlerinden izole edilmiş bir bağımsızlık atfederken; modern devletin insana hiçbir özel alan bırakmaksızın ve onun insani değerliliğini göz ardı ederek yaptığı düzenlemelerin; birey ve modern devleti karşı karşıya getirmesi, ikisinin birlikte var olduğu bir dünyayı imkânsız kılması beklenirdi. Ancak birey ve modern devlet kavramları birlikte ve birbirlerini besleyerek doğdu ve büyüdü.

Bu durumun getirdiği bazı açmazlara değinmek gerekirse; genel anlaşılışla iletişim özgürlüğü, bilgiye serbestçe ulaşabilmeyi ve bilgiyi serbestçe iletebilmeyi gerektirirken, baskın resmi ideolojinin iletişim yollarını tekeline aldığı görüldü. Eğitim hakkı, devlet tekelindeki örgün eğitimin,

kimlikleri baskıcı ve bireyi dizayn edici tutumu altındaydı. Nitekim 1982 Anayasası'nın getirdiği eğitim ve basın sansürü, modern devletin bu iki temel aracı tekeline aldığıın kanıtıdır.

Sonuç olarak, modern devlet; özgür bireyin kendi kararları doğrultusunda hareket ettiği ve eylemlerinde özerkliğinin söz konusu olduğu, kendisini gerçekleştirmesi için gerekli enstrümanların sağlandığı bir devlet biçimi olmaktan uzaktı. Birey eğitim ve basınla şekillendiriliyor; her konuyu düzenleyen kanun hükümleri bireyi kendi acizliğine ikna ediyor ve kendi kararlarına sahip olma yetisini büyük ölçüde yok sayıyordu. Bu süreçten "varsayılan birey" çıkmazdı ve çıkmadı. Ama "birey" kavramının ithaf edildiği kişi, kendisini hep kendi kararlarını özgürce ve bağımsızca alabilir bildi. Bir köşe yazarının belirttiği gibi; hiç Habermas okumasa da, medyayı takip edebildiği sürece kendisini siyasi karar alma süreçlerinin öznesi zannetti.

Agamben'in görüşleriyle benzer bir durulukla modern devletin kodlarını deşifre ettiği eserlerinde Foucault'ya göre devlet, İngiltere'de Frengi aşısının zorunlu tutulması itibarıyla, öldürerek veya yaşatarak değil hayatı destekleyerek göçleniyordu.

Bu süreçte, devlet nazarında insan toplulukları nüfus olarak değer taşıyan canlı varlıklar yığılmıydı. Devletin iktidarı biyo-siyaset; nüfus, iktidarın kendi çıkarı için yaşatmaya çalıştığı canlılardan ibaret olduğu ve dolayısıyla devlet gerek duyduğunda nüfusu katledebileceği için aynı zamanda ölüm siyasetiydi.

Düşünür, bu süreçte hak kavramının bizzatı kendisi olmaktan çıkarak özneyi özne yapan şeye dönüştüğünü; yaşam hakkının mutluluk, sağlık ve bedenle ilişkilendirilmeye başladığını söylüyordu. Dolayısıyla aydınlanma sonrası hak anlayışlarına getirilen, hakkın vatandaşın ait olduğu eleştirisine yeni bir halka ekleniyor; hakkın iktidarın çıkarı için yaşattığı canlıların sağlık, beden ve mutluluklarını garantiye aracına dönüştüğünden söz ediliyordu. Bu süreç yönelik eleştirinin anahtar kelimesi "insan"dı. Ne iktidarın elinin altındaki varlık "canlı varlıklar" kategorisi içinde sıradanlaştırılabilir, ne de hak kavramı insanın bedeni ile sınırlı olan somut bir düzleme indirgenebilirdi.

Çağdaş hukuk, pek çok idealist söylemin ve ideolojilerin mutluluk vaatlerinin ortasında, ama gerçekte modern devletin insan varlığına alan bırakmadığı bir normatif bütüncülük içinde seyreliyordu. Bu süreçte, gerçekte ne birey ne de devlet izole edilmmişti. Hukuk sistemleri, sosyologların, ülkelerin kendilerine has koşullarının bulunduğu ilişkin iddialarının çoktugd bir noktadaydı. Tüm devletlerin modern ve yine Agamben'in dediği gibi totaliter oldukları yeni bir dünya düzeni söz konusuydu.

Türkiye'de başörtüsü yasasının, resmi ideolojinin toplumun değerleriyle çatıştığı noktada ortaya çıktığı iddiası, ülke özelinde yasayı açıklamak amacıyla ileri

sürülebilir. Ancak aydınlanma sonrası dünya düzeni ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş safhasından itibaren batı hukuk sistemlerini özümseme çabası birlikte düşünüldüğünde, Türkiye'nin de bir modern devlet olduğu görülecektir. Bu sebeple yasak hep birey devlet ikileminde yaşanmış; başörtülü kadınlar kitleleştirilemedikleri ölçüde tehdit olarak algılanmışlardır.

Tesettür, Mücadele ve Hayat

28 Şubat süreci, kadınların kendi sıradan hayatlarında; başörtülü olarak çalışma yada eğitim yaşantılarını sürdürürlerken veya örtünme karar verdikleri süreçte yakaladı. Kadınlar, yaşamlarını bu konudaki yasağa rağmen örtünerek sürdürmeyi seçtiklerinde, aslında öncelikle devlet eliyle uygulanan ve bir beden politikası olarak ortaya çıkan yasakla, inanç temelli bir zorunluluk arasındaki çizgiyi aşmaktaydılar. Başörtülü kadının bu dönemde kendisi ve yasakla ilk yüzleşmesi, devlete itaatının sınırlarını zorluyordu. Başörtülü kadın bu yönüyle öncelikle ontolojik değerliliğini vurguladığı noktada, Foucault'nun tabiriyle devlet nazarında herhangi bir canlı varlık, nüfusu ortaya koyan bir unsur olarak ortaya çıkmaya itiraz ediyordu.

Başörtülü kadınlar, devletin kendilerine biçtiğinin dışında bir kıyafeti istemekle sınırlandırılmayacak bir şeyle; başka bir yaşam ve siyaset biçimini mümkün kılacak bir karar vermiş olmakla itham ediliyorlardı. Bu itham, başörtülü kadınların yeni bir siyaset biçimi getirmek istemeleri ya da kadim bir siyaset biçiminin mirasçısı olmaları şeklinde değil; belli bir siyasi partinin temsilcisi ya da yaygın bir cemaatin mensubu olmaları ifadeleriyle dışa vurulsa da, aslında cemaat ve parti organizasyonlarının nihai amaçları düşünüldüğünde, tehdit olarak algılanmalarının gerekçesi açıktı. Bu bağlamda başörtülü kadınların, genellikle duymazdan gelinen, parti ya da cemaatlerden soyut olduklarına ilişkin vurguları bir yana; kendilerinin bir siyasi amaçlarının bulunmadığı, sadece dini sebeplerle örtündükleri savunması, ontolojik olarak yanlış.

Tesettür emrinin, kadına yanında örtünmeden bulunabileceği kişileri sayarak hitap etme-

“

Başörtülü kadınlar, haklarını aramak için dernekler kurdular, birbirlerinden haberdar olmak ve birlikte hareket etmek istediler. Eylemler yaptılar, sivil toplumda görünür oldular, lobicilik faaliyetleriyle seslerini duyurmaya çalıştılar. Tüm bu eylem biçimleri, aslında bireyin liberal devlet karşısında kendisini koruması için ortaya çıkmış olan yollardı ve bu sebeple eleştirildiler. Başörtülü kadın, kendisini savunurken de İslami usullerle direnmeliydi. Bir başka eleştiri, başörtülü kadının elinden bir şey gelmeyeceği için direnmesinin anlamsız olduğu yönündeydi. Her iki eleştirinin de başörtülü kadının yaşantısında karşılığı yoktu. Herkesin mağduriyetini görmezden gelerek hayatını eskisi gibi sürdürdüğü bir düzende başörtülü kadından sadece sabretmesini beklemek, kadınlarda yaşadıkları güçlüklerin anlaşılmadığı düşüncesi uyandırıyor.

si, kadının örtünmesi koşuluyla kamusal alanda bulunabileceğinin açık izahıydı. Bazen yasaktan yana olduğunu fark etmeden kadınları cinsiyet rollerine indirgeyen, başörtülü kadının evinde ve sadece eş veya anne olarak algılandığı bir düzenin yanında yer alan yaklaşım, kadınları ve erkekleri "insan" kavramında eşitleyemiyordu. Buna rağmen bu yaklaşımın uzantısı olarak, yasak sürecinde İslami yaşam tarzını sürdürürken örgün eğitime ve modern çalışma koşullarına pirim vermeyen, bu iki kurumun zihin bulandırıcı ve kısıtlı düşünmeye sevk eden etkilerinden azade biçimde ilim öğrenmeyi ve öğretmeyi sürdüren bazı kadınlar, kamusal alanda görünür olmadan varlıklarını sürdürdüler.

Başörtülü kadınlar, haklarını aramak için dernekler kurdular, birbirlerinden haberdar olmak ve birlikte hareket etmek istediler. Eylemler yaptılar, sivil toplumda görünür oldular, lobicilik faaliyetleriyle seslerini duyurmaya çalıştılar. Tüm bu eylem biçimleri, aslında bireyin liberal devlet karşısında kendisini koruması için ortaya çıkmış olan yollardı ve bu sebeple eleştirildiler. Başörtülü kadın, kendisini savunurken de İslami usullerle direnmeliydi. Bir başka eleştiri, başörtülü kadının elinden bir şey gelmeyeceği için direnmesinin anlamsız olduğu yönündeydi. Her iki eleştirinin de başörtülü kadının yaşantısında karşılığı yoktu. Herkesin mağduriyetini görmezden gelerek hayatını eskisi gibi sürdürdüğü bir düzende başörtülü kadından sadece sabretmesini beklemek, kadınlarda yaşadıkları güçlüklerin anlaşılmadığı düşüncesi uyandırıyor. İslami bir hükmün yerine getirilmesi adına bazı acılar çekilebilir ve sabır

gösterilebilirdi. Ama benzer bedeller ödemeyen insanların başörtülü kadınları eylemleri dolayısıyla eleştirmeleri aslında onları yalnız bıraktıkları anlamına geliyordu. Bu durumun iç çelişkisi, beraberinde, yalnız bırakılan kadının bireyselliğe itilmesi sonucunu getirdiğinde, liberal devletin savunma mekanizmalarını kullandığı gerekçesiyle eleştirilen kadın, gerçekte kendi kararlarını alan ve siyasi karar mekanizmalarına katılan, kendi yeteneklerini keşfetmek ve gerçekleştirmek için çaba sarf eden bir varlığa dönüşü. Aslında "birey" tanımının unsurlarıyla özdeşleşen bu özellikler, kendi kendini çizen eller tablosunda olduğu gibi, kadının modern devletle mücadelesinin onu modern devletin kutsadığı varlığa dönüştürmesini getirmiş; ancak "birey" ve "modern devlet" kavramlarının fiili olarak bir arada bulunamayacağı teorisi somutlaşmış; başörtülü kadının devletle mücadelesi bitmemiştir.

Yasağın kalkması ve mağduriyetlerin son bulması, bugüne dek kitleleştirilemedikleri için yönetilemeyen ve bu sebeple dışlanan başörtülü kadınlara geçmişte yaşadıklarını unutturmayacak olmanın yanı sıra, modern devletin tehlikeli doğasına dikkat çekmeyi gerektirmektedir. Göz önünde bulundurulması gereken en önemli husus, yasak sürecinin çok boyutlu mücadeleye sevk eden yapısının ortadan kalkmasının, başörtülü kadını her şeyin yoluna girdiği algısının oluşturacağı rehavete teslim olmaya çağırabileceğidir. Zira başörtülü kadından beklentiler ve onun eylemlerine getirilen eleştirilerden yola çıkıldığında, yasak sürecindeki değerli mücadelenin, modern devlet karşısında insan kalmaya yönelik bir mücadele olduğu görülmektedir.